



Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111)

Mot bakgrund av de intressen som Åklagarmyndigheten har att bevaka lämnas följande yttrande.

Yttrandets huvudpunkter

Åklagarmyndigheten

- tillstyrker en lagreglering som medför skärpta krav på kostnadsräkningar
- tillstyrker att en anmälan hos rätten om att försvarare eller målsägandebiträde ska förordnas ska innehålla en beskrivning av den brottsliga gärning som förundersökningen avser och undersökningsledarens uppfattning om de skäl som talar för eller emot ett förordnande av en försvarare eller ett målsägandebiträde
- delar uppfattningen att det är olämpligt att åklagaren ska fatta beslut om den misstänkta offentliga försvarare och tillstyrker att en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde som är advokat utan rättens tillstånd ska få sätta en annan advokat i sitt ställe vid ett förhör inför en brottsbekämpande myndighet
- tillstyrker att behörighetskraven skärps för uppdrag som offentlig försvarare i vissa mål om allvarlig brottslighet
- är försiktigt positiv till att avskaffa målsägandens möjlighet att biträda ett åtal
- delar uppfattningen att målsäganden redan idag har rätt att ställa de frågor om den brottsliga gärningen som behövs för att kunna ta tillvara sin rätt i frågan om enskilt anspråk men välkomnar ett förtydligande i denna del
- förordar en ordning där ett målsägandebiträde förordnat i tingsrätt per automatik kvarstår i överrätt eller att en presumtionsregel införs

- anser att, för det fall ett målsägandebitråde i överrätt inte förordnas per automatik eller en presumtionsregel inte införs, rätten när den tar ställning till om målsägandebitråde ska förordnas i överrätt även ska beakta om målet avser ett allvarligt brott som innefattar ett angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personlig integritet (till skillnad från förslagens krav på ett särskilt allvarligt brott)
- delar uppfattningen att, för det fall ett målsägandebitråde i tingsrätten inte förordnas per automatik i överrätt eller en presumtionsregel inte införs, en möjlighet till målsägandestöd bör införas
- tillstyrker att ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning ska införas som som skäl för ett förordnande enligt 1 § 2 och 3 lagen om målsägandebitråde
- är positiv till att det införs en utökad skyldighet för förundersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebitråde
- tillstyrker en särskild ersättningsregel för vissa offentligtanställda men anser att det vore en bättre och mer rättvis lösning att införa en undantagsregel som inte är begränsad till en viss kategori av målsägande.

Kapitel 6 Åtgärder för en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Åklagarmyndigheten är av uppfattningen att det finns ett behov av en förbättrad möjlighet till kostnadskontroll av de kostnadsräkningar som ges in av rättsliga biträden till domstolarna. Åklagarmyndigheten menar också, i likhet med utredningen, att det är av stor vikt att kraven på vilka uppgifter som ska redovisas i en kostnadsräkning är höga och tillstyrker därför utredningens förslag om skärpta krav på kostnadsräkningar.

6.10 Extern kontroll av ersättningsanspråk i brottmål

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning att de nuvarande beloppsgränserna för när en åklagare ska yttra sig över ett ersättningsanspråk bör behållas och att det inte heller bör införas ett krav på att en åklagare ska yttra sig skriftligen över ett ersättningsanspråk.

6.11.2 Förundersökningsledares anmälan om försvarare och målsägandebiträde

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning om att en regel som tydliggör vad en anmälan enligt 23 kap. 5 § rättegångsbalken eller enligt 24 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska innehålla kan vara av värde för att minska behovet av kompletteringar och skapa bättre förutsättningar för rätten att pröva behovet av försvarare eller målsägandebiträde. För att säkerställa att personuppgifter och integritetskänsliga uppgifter inte sprids eller att uppgifter som omfattas av förundersökningssekretess inte röjs, bör sådan information lämnas i en bilaga till framställan. Det finns redan i dag möjlighet att i Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem skapa en sådan s.k. sekretessbilaga.

Åklagarmyndigheten menar, i likhet med vad utredningen uttalat, att en närmare beskrivning av den brottsliga gärningen främst ska behövas när den misstänkta är på fri fot och det är fråga om brottslighet som är av mindre allvarlig beskaffenhet. Utredningens förslag tillstyrks därför.

6.12.2 Substitution under förundersökning

Som utredningen angett är åklagaren och den misstänkta motparter i ett brottmål. Det är därför, enligt Åklagarmyndighetens uppfattning, olämpligt att åklagaren ska fatta beslut om den misstänkta offentliga försvarare.

Åklagarmyndigheten delar således utredningens bedömning om att åklagare eller andra förundersökningsledare inte bör kunna pröva frågor om substitution under förundersökning.

Utredningens förslag om att en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde som är advokat utan rättens tillstånd ska få sätta en annan advokat i sitt ställe vid ett förhör inför en brottsbekämpande myndighet, om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna eller annars är olämpligt, tillstyrks.

6.15.4 En effektivare domstolsprocess?

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning och välkomnar, av såväl kostnadsbesparings- som effektivitetsskäl, förslaget om ytterligare överväganden för att åstadkomma effektivare brottsutredningar och mer koncentrerade huvudförhandlingar.

Kapitel 8 Behörighetskrav för offentliga försvarare

Åklagarmyndigheten anser att det är av stor vikt för samhället och rättsstaten att förtroendet för advokater upprätthålls och delar därför utredningens förslag om att behörighetskraven bör skärpas för uppdrag som offentlig försvarare i vissa mål om allvarlig brottslighet. Åklagarmyndigheten ser även positivt på de rekommendationer till ytterligare förtroendeskapande åtgärder som utredningen lämnar till Advokatsamfundet.

Åklagarmyndigheten tillstyrker alltså förslaget i dessa delar.

Kapitel 9 Målsägandens roll i brottmålsprocessen

9.5.1 Rätten att biträda åtalet

Utredningen föreslår att målsägandes möjlighet att biträda åtalet ska avskaffas. Åklagarmyndigheten är försiktigt positiv till förslaget.

Åklagarmyndighet delar utredningens uppfattning om att det är tveksamt om målsägandens rätt att biträda åtalet fyller någon egentlig kontrollfunktion i dagens process. Som utredningen framför finns det andra möjligheter för målsäganden att kontrollera att åklagaren fullgör sina skyldigheter på ett tillfredsställande sätt. Härutöver menar Åklagarmyndigheten, i likhet med utredningen, att målsägandens nuvarande möjlighet att biträda åtalet kan skapa otydlighet i fråga om processens ram för såväl de processande parterna som domstolen, vilket talar för att denna möjlighet bör avskaffas.

Utredningen har gjort bedömningen att det kan förutsättas att det kommer att bli vanligare att målsäganden eller målsägandebiträdet kommer att framföra synpunkter på gärningsbeskrivningen, rubriceringen, den åberopade bevisningen, påföljdsfrågan eller svarstalan i stort till åklagaren om målsäganden inte längre kan biträda åtalet. Utredningen är av uppfattningen att målsäganden på detta vis kan vara med och påverka utformningen av ett åtal m.m. även utan att åtalet biträds. Åklagarmyndigheten vill i detta sammanhang påpeka att åklagaren har en lagstadgad skyldighet att vara objektiv. Objektivitetsplikten gäller under såväl förundersökningen som efter att åtal har väckts. Åklagarens objektivitetsplikt sätter gränser för vad som kan göras för att bevaka en målsägandes intressen. Det är inte ovanligt att en målsägande driver en annan ståndpunkt än åklagare. Vid sådant förhållande finns det en

risk för att målsäganden på olika sätt kan komma att försöka påverka åklagaren att frångå sitt objektiva ställningstagande för att i stället agera mer kraftfullt för målsägandes sak. Åklagarens lojalitetsplikt mot målsäganden i exempelvis skadeståndsdelen kan komma i konflikt med åklagarens objektivitetsplikt i brottsmålsdelen och vid en sådan konflikt måste lojalitetsplikten vika.¹

Åklagarmyndigheten anser därför sammanfattningsvis att det finns skäl att i det fortsatta lagstiftningsarbetet förtydliga hur åklagarens objektivitetsplikt ska förenas/förhålla sig till framförallt målsägandes möjligheter att kunna framföra synpunkter på utformningen av åtalet m.m.

9.5.2 Målsägandens rätt att överklaga i ansvarsdelen

För det fall målsägandens möjlighet att biträda åtalet avskaffas delar Åklagarmyndigheten utredningens förslag om att det bör genomföras vissa ändringar när det gäller målsägandens rätt att överklaga en dom i ansvarsdelen.

Vidare delar Åklagarmyndigheten utredningens uppfattning om att rätten som huvudregel ska underrätta en målsägande som överklagat i samma del som åklagaren om åklagaren återkallat sitt överklagande.

9.5.3 Målsägandens rätt att ställa frågor

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att målsägande redan idag har rätt att ställa de frågor om den brottsliga gärningen som behövs för att kunna ta till vara sin rätt i fråga om det enskilda anspråket. Men i anledning av de skilda tolkningar av det nuvarande rättsliga läget som utredningen uppmärksammat välkomnar Åklagarmyndigheten ett förtydligande i denna del.

Åklagarmyndigheten vill dock i sammanhanget påtala följande. Om rätten att biträda åtalet avskaffas faller målsägandens rätt att ställa frågor i ansvarsdelen. Den föreslagna bestämmelsen avser endast frågor kopplade till det enskilda anspråket. För att säkerställa målsägandens möjligheter att driva ett eventuellt eget överklagande i ansvarsdelen i ett senare skede kan det i det fortsatta lagstiftningsarbetet finnas anledning att ytterligare utreda frågan om rätt för målsäganden att ställa frågor i ansvarsdelen.

¹ Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (10 december 2025, JUNO), kommentaren till 22 kap. 2 §. Beträffande objektivitetsplikten – se 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken.

9.5.4 Målsägandens rätt till insyn i handläggningen

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget.

10 Rätten till målsägandebiträde

10.6.1 Rätten till målsägandebiträde i överrätt

Målsägandebiträdets förordnande bör inte alltid kvarstå i överrätt

Åklagarmyndigheten anser att det ur ett brottsofferperspektiv finns skäl att överväga en återgång till den tidigare ordningen innan 2018 års reform. En återgång skulle på ett effektivt sätt stärka rätten till målsägandebiträde. Åklagaren har förvisso fullgoda möjligheter att tillvarata målsägandens juridiska intressen men kan inte bidra med stöd och hjälp på samma sätt som ett målsägandebiträde. En uppdelning av ansvaret i överrätt, som nu föreslås, kan komma att medföra svårigheter för målsäganden i fråga om vem hon eller han ska vända sig till vid frågor. Att målsägandebiträdet i tingsrätten per automatik förordnas i överrätt innebär en trygghet och ökar förutsägbarheten för målsäganden.

En stärkt rätt till målsägandebiträde vid vissa allvarliga brott

För det fall ett målsägandebiträde vid tingsrätten inte förordnas per automatik i överrätt delar Åklagarmyndigheten utredningens bedömning att rätten även ska beakta om målet avser brott som innefattar ett angrepp mot målsägandens liv, hälsa, frihet, frid eller personlig integritet men anser att det bör räcka med att det är fråga om allvarliga sådana brott (till skillnad från förslagets krav på särskilt allvarliga brott). Det finns i annat fall en risk att hovrätterna i alltför stor utsträckning tar hänsyn till rubriceringen av aktuell gärning och inte till målsägandens behov av biträde i det enskilda fallet.

Övriga lösningar som övervägts

Utredningen har övervägt om det ska införas en generell presumtion för att ett målsägandebiträdes förordnande ska kvarstå i överrätten om målet överklagas men gjort bedömningen att en sådan ordning inte framstår som lämplig. En sådan presumtion skulle dock innebära en bättre förutsägbarhet för målsäganden. Genom att även införa en ventil där en presumtion kan frångås om det finns skäl för det tillgodoses även möjligheten att besluta om att förordnandet ska upphöra om målsäganden saknar behov av stöd och dennas juridiska intressen kan och bör tillvaratas av åklagaren. Enligt Åklagarmyndighetens bedömning bör därför frågan om en generell presumtion bli föremål för ytterligare överväganden i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Rätten till målsägandebiträde när högre rätt har att pröva en dom endast i fråga om ett enskilt anspråk

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget.

10.6.2 Ett särskilt målsägandestöd i hovrätt

Åklagarmyndigheten förordar en ordning, i enlighet med vad som redovisats ovan, att ett målsägandebiträde förordnat i tingsrätten kvarstår i överrätt per automatik eller att en presumtionsregel införs. För det fall regeringen väljer att gå vidare med något annat alternativ delar Åklagarmyndigheten utredningens förslag om ett särskilt målsägandestöd i hovrätt. Som framförts ovan kan en uppdelning av ansvaret i överrätt dock komma att medföra svårigheter för målsäganden i fråga om vem han eller hon ska vända sig till vid frågor. En uppdelning kan även förväntas innebära merarbete för åklagaren i form av kontakter med målsäganden i frågor kring överrättsprocessen.

10.6.3 Rätten till målsägandebiträde för äldre personer

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning att det utöver en målsägandes ålder bör tydliggöras att även sjukdom eller funktionsnedsättning särskilt ska beaktas vid behovsbedömningen. Förslaget i denna del möjliggör en bättre behovsbedömning i det enskilda fallet. Åklagarmyndigheten tillstyrker därför utredningens förslag.

10.6.4 En utökad skyldighet för förundersökningsledare att omedelbart göra en anmälan om målsägandebiträde

Ett omedelbarhetskrav bör införas för brott i nära relation ...

Som utredningen konstaterar intar brott i nära relation redan idag en särställning i regleringen om målsägandebiträde eftersom en målsägandes personliga relation till den misstänkta är en sådan omständighet som i sig kan motivera ett biträdesförordnande enligt 1 § 2 lagen om målsägandebiträde. Förordnade av målsägandebiträde sker också regelmässigt i dessa ärenden när förutsättningar och behov föreligger. Det är Åklagarmyndighetens uppfattning att det redan i dag i praktiken görs en framställan omedelbart, även under jourtid, när målsäganden önskar ett målsägandebiträde och förutsättningar finns. I Åklagarmyndighetens metodstöd rekommenderas åklagarna att tidigt göra en framställan om målsägandebiträde då det, enligt erfarenhet, ökar kvaliteten i brottsutredningarna.

... men inte för andra brottstyper

Åklagarmyndigheten delar utredningens ställningstagande att det inte finns anledning att utvidga den omedelbara anmälningsplikten till fler brottstyper.

Utformningen av ett utvidgat omedelbarhetskrav

Åklagarmyndigheten är positiv till att ett omedelbarhetskrav införs. Den föreslagna bestämmelsen innebär dock inte en ökad rätt till målsägandebiträde utan endast att förundersökningsledaren ska ha ett ansvar för att omedelbart göra en framställan om målsägandebiträde. Åklagarmyndigheten vill dock understryka att förslaget kan innebära en viss risk för att domstolarna bedömer att underlagen inte är tillräckliga för att förordna ett målsägandebiträde i ett tidigt skede av en förundersökning, särskilt i ärenden som rör mindre allvarlig brottslighet.

11 Målsägandes processuella rättigheter vid talan om enskilt anspråk på grund av brott

11.5.1 Avskiljande av talan om enskilt anspråk

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning.

11.5.2 Målsägandebiträdets behörighet i ett avskilt tvistemål om enskilt anspråk

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att de skäl som motiverar att ett biträdesförordnande kvarstår i ett ordinärt tvistemål i princip gör sig gällande med samma styrka även när ett avskilt enskilt anspråk ska handläggas som ett förenklat tvistemål. Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget.

11.5.4 Särskilda ersättningsregler för vissa offentliganställda

I likhet med utredningen anser Åklagarmyndigheten att det är angeläget att vidta åtgärder för att minska offentliganställdas utsatthet. Åklagarmyndigheten delar utredningens förslag att ett sätt att göra detta är att införa särskilda regler i rättegångskostnadshänseende för offentliganställda som utsatts för brott i tjänsten.

En begränsning i vissa offentliganställdas skyldighet att ersätta motpartens rättegångskostnad

Åklagarmyndigheten delar utredningens slutsats att det allmänna bör ha ett ansvar för att ge stöd till utsatta offentliganställda. Det är rimligt att det allmänna kliver in och täcker den offentliganställdas ersättningsskyldighet. Genom en sådan ordning bibehålls motpartens ställning i processen samtidigt som den offentliganställda kan hållas skadelös.

Utformningen av en särskild kostnadsregel

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget men har, med hänsyn till principen om allas likhet inför lagen, uppfattningen att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet kan finnas anledning att ytterligare utreda frågan om en särskild kostnadsregel som inte bara omfattar en viss kategori av målsägande.

Som utredningen påtalat har offentliganställdas skydd stärkts genom lagändringarna i 17 kap. brottsbalken den 2 juli 2025, exempelvis genom införandet av brottet angrepp mot tjänsteman som omfattar olika typer av angrepp mot tjänstemannen eller dennas närstående. Den nya bestämmelsen förolämpning mot tjänsteman hör under allmänt åtal och även därigenom har personkretsen fått en särbehandling och ett stärkt skydd. Sistnämnda straffbestämmelse tycks ha lett till ett relativt stort antal anmälningar och åtal med därtill hörande skadeståndsyrkanden.

Åklagarmyndigheten befarar att utredningens förslag i dess nuvarande utformning skulle kunna leda till stötande konsekvenser. Å ena sidan ska en polis som yrkat skadestånd för kränkning med anledning av förolämpning mot tjänsteman, där talan ogillas eller återkallas, ha ett skydd mot kostnadsansvar. Å andra sidan kommer t.ex. ett våldtäktsoffer som återkallar sin talan sedan ett nytt prejudikat kommit, som förändrar förutsättningarna för hans eller hennes skadeståndstalan, inte ha något skydd mot kostnadsansvar. Åklagarmyndigheten har svårt att se det rimliga i det.

En annan – enligt Åklagarmyndighetens uppfattning – mindre lyckad konsekvens av den föreslagna regleringen torde kunna inträffa i de fall målet gäller angrepp mot tjänsteman som omfattar angrepp på tjänstemannens närstående. I dessa fall skulle, såsom Åklagarmyndigheten uppfattat saken, den offentliganställda men inte den närstående omfattas av de särskilda ersättningsreglerna.

Åklagarmyndigheten anser att det vore en bättre och mer rättvis lösning att införa en undantagsregel som inte är begränsad till en viss kategori av målsägande, förslagsvis en regel som skulle kunna tillämpas om det i det enskilda fallet framstår som stötande eller orimligt att målsäganden ska ersätta motpartens rättegångskostnader. Det bör i sådant fall framgå av lagtexten eller författningskommentaren att undantagsregeln tar sikte på bl.a offentliganställda tjänstemän som utsatts för brott i tjänsten.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Katarina Johansson Welin efter föredragning av kammaråklagaren Anna Edebalk. I den slutliga handläggningen av ärendet har också rättschefen Marie-Louise Ollén, överåklagaren Mikael Björk, vice överåklagaren Eva Johnsson och kammaråklagaren Kristin Stjernrup deltagit. Vice överåklagaren Jenny Ahlner Wetterqvist och kammaråklagaren Liselotte Nilsson har medverkat i beredningen.


Katarina Johansson Welin


Anna Edebalk

Kopia till

Ju.da@regeringskansliet.se

Kommunikationsavdelningen

Rättschefen

Biblioteket